

ต ปัจจัย ประกอบกับธาตุมี หุ เป็นที่สุด

ธาตุมี หุ เป็นที่สุดอยู่หน้า แปลง ต เป็น หุห แล้วลบที่สุดธาตุ.
รหุโ หอกแล้ว. รหุ ในความงอก.
มรหุโ หลงแล้ว. มรหุ ธาตุ ในความหลง.
วหุโ อันน้ำพัดไปแล้ว. วหุ ธาตุ ในความพัด, ลอย.

อกัมมธาตุ

- ประกอบกับอกัมมธาตุ เป็นภาววาก และกัตตวาก
ภาววาก เช่น เตน มรหุห (อันเขา หลงแล้ว)
กัตตวาก เช่น ปุริโส มรหุโ (อ.บุรุษ หลงแล้ว)
- ประกอบเหตุปัจจัย คือ เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย เป็น
เหตุกัมมวาก (อกัมมธาตุ+อิ+เหตุปัจจัย+ต)
-เหตุกัมมวาก ปุคฺคเลน อตฺตา โมหาปยิตโต.
(อ.ตน อันบุคคล ให้หลงแล้ว)

สกัมมธาตุ

- ประกอบกับสกัมมธาตุเป็นกัมมวากเท่านั้น
-กัมมวาก อุกฺเคน มตฺรูกฺโข วหุโ.
(อ.ต้นไม้อันตายแล้ว อันน้ำ พัดไปแล้ว)
- ประกอบเหตุปัจจัย คือ เณ, ฌย, ฌาเป, ฌาปย
เป็นเหตุกัมมวาก (สกัมมธาตุ+เหตุปัจจัย+อิ+ต)
-เหตุกัมมวาก เทวตฺยา อุกฺกํ รุกฺโข โวหาปยิตโต.
(อ.ต้นไม้ อันเทวดา ยังน้ำ ให้พัดไปแล้ว)

วิธีแปลกริยาภิกตฺกมี ต ปัจจัยเป็นที่สุด เมื่อเข้าสมาส

๑. บทที่ประกอบด้วย ต ปัจจัยอยู่หน้า คำนามนามอยู่หลัง ไม่มีอัญญ-บท แปลว่า ผู้... อัน...ตัว.....
เช่น -เถโร อุทเคน วุพฺหํ มตฺรฺกฺขํ ปสฺสตี ฯ
(อ.พระเถระ ย่อมเห็น ซึ่งต้นไม้อันตายแล้ว อันอันน้ำพัดไปแล้ว)
-สามเณโร มคฺเค มุพฺพปฺริสฺสํ ปสฺสตี.
(อ.สามเณร เห็นอยู่ ซึ่งบุรุษ ผู้หลงแล้ว ในหนทาง)
-อุปาสโก รุกฺขสุมา รุกฺขหิตฺถานิ ปสฺสตี ฯ
(อ.อุบาสก ย่อมเห็น ซึ่งหญ้าอันงอกแล้ว ท. จากต้นไม้)
๒. บทที่ประกอบด้วย ต ปัจจัยอยู่หน้า คำนามนามอยู่หลัง มีอัญญบท แปลว่า มี....
เช่น -ทารโก รุกฺขหิตฺถํ รุกฺขํ ปสฺสตี ฯ
(อ.เด็กน้อย ย่อมเห็น ซึ่งต้นไม้ มีหญ้าอันงอกแล้ว)
-วนจารโก มุพฺพปฺริสฺสํ วณํ ปวิฏฺฐโส ฯ
(อ.นายพราน เข้าไปแล้ว สู่ป่า อันมีบุรุษหลงแล้ว)
-กสโก อุทเคน วุพฺพหฺรฺกฺขาย นทียา สมีเป วสตี ฯ
(อ.ชาวนา ย่อมอยู่ในที่ใกล้ แห่งแม่น้ำ อันมีต้นไม้ อันน้ำพัดไปแล้ว)
๓. บทสมาสที่ย่อบทที่ประกอบด้วย ต ปัจจัยทั้งสองบท แปลว่า ทั้ง...ทั้ง.....
เช่น -อุปาสโก มคฺเค มุพฺพมุพฺหํ ปฺริสฺสํ ปสฺสตี ฯ
(อ.อุบาสก เห็นอยู่ ซึ่งบุรุษ ผู้ทั้งหลงแล้วทั้งหลงแล้วในหนทาง)
-กุมารโ อุทเคน วุพฺพหฺรฺกฺขํ ตฺถิ ปสฺสตี ฯ
(อ.กุมาร เห็นอยู่ ซึ่งหญ้า อันน้ำทั้งพัดไปแล้วทั้งพัดไปแล้ว)
๔. บทสมาสที่มีนามนามอยู่หน้า บทที่ประกอบด้วย ต ปัจจัยเป็นที่สุดอยู่หลัง ส่วนมากเป็นตปฺปริสสมาส บทหน้าต้องแปลออก อายต-นิบาต มี ทุตฺติยาวิภตฺติเป็นต้น (ยกเว้นฉฺฉฐฺวิภตฺติ) ทั้งนี้ จะเป็นวิภตฺติอะไร ขึ้นอยู่กับความหมายของธาตุว่าเรียกหาค่าเชื่อว่าจะอะไร
เช่น -อุปาสโก มคฺคมุพฺพหฺสฺส ปฺริสฺสส มคฺคํ ทสฺเสตี.
(อ.อุบาสก แสดงอยู่ ซึ่งหนทาง แก่บุรุษ ผู้หลงแล้วในหนทาง)
-กสโก ปพฺพตฺรฺกฺขหฺสฺส รุกฺขหฺสฺส อุทกํ เทตี.
(อ.ชาวนา ให้อยู่ ซึ่งน้ำ แก่ต้นไม้ อันงอกแล้วจากภูเขา)

แบบฝึกหัดท้ายบท

จงแปลเป็นภาษามคธ

๑. อ.บุรุษ ผู้หลงแล้วในหนทาง ย่อมถาม ซึ่งทาง กะนายพราน ฯ
๒. บิดา ย่อมให้ ซึ่งโอวาท แก่บุตร ผู้หลงแล้วในหญิง ฯ
๓. อ.ภิกษุ เข้าไปแล้ว สู่หมู่บ้าน อันมีมนุษย์อยู่แล้ว เพื่อก่อนข้าว ฯ

จงแปลเป็นภาษาไทย

๑. กสโก รุพหุสสุตฺตํ เขตฺตํ ปสฺสตี ฯ
๒. กสโก วุพฺพหนาวิ นที ปสฺสตี ฯ
๓. กสโก อุกฺกเณ วุพฺพหึ นาวี ปสฺสตี ฯ